

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

کارگاه طراحی نقوش سنتی (۱)

رشته‌های صنایع دستی - چاپ دستی - مرمت آثار فرهنگی

زمینه خدمات

شاخه آموزش فنی و حرفه‌ای

شماره درس ۳۵۸۶

۷۴۵	تام‌سن، منصور
۱۶۰۲۱	کارگاه طراحی نقوش سنتی (۱) / مؤلف : منصور تام‌سن، با همکاری دارا افشار قوچانی.
ک ۲۶۱ ت	تهران : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران، ۱۳۹۴.
۱۳۹۴	۱۷۵ص. : منصور. - (آموزش فنی و حرفه‌ای؛ شماره درس ۳۵۸۶)
	متون درسی رشته‌های صنایع دستی - چاپ دستی - مرمت آثار فرهنگی، زمینه خدمات.
	برنامه‌ریزی و نظارت، بررسی و تصویب محتوا : کمیسیون برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی
	رشته صنایع دستی دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش وزارت آموزش و پرورش.
	۱. نقش‌های تزئینی - کارگاه‌ها. الف. افشار قوچانی، دارا. ب. ایران. وزارت آموزش و
	پرورش. کمیسیون برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی رشته صنایع دستی. ج. عنوان. د. فروست.

همکاران محترم و دانش‌آموزان عزیز :

پیشنهادات و نظرات خود را درباره محتوای این کتاب به نشانی
تهران - صندوق پستی شماره ۴۸۷۴/۱۵ دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی
و حرفه‌ای و کار دانش، ارسال فرمایند.

info@tvoccd.sch.ir

پیام‌نگار (ایمیل)

www.tvoccd.sch.ir

وب‌گاه (وب‌سایت)

محتوای این کتاب در سال ۱۳۸۶ پس از جمع‌بندی نظرات هنرآموزان و متخصصان موضوعی توسط
نصرالله تسلیمی، مجید نیکویی و بشری گل‌بخش از اعضای کمیسیون تخصصی رشته صنایع دستی مورد
بازنگری و اصلاح قرار گرفت.

وزارت آموزش و پرورش سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی

برنامه‌ریزی محتوا و نظارت بر تألیف : دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کار دانش

نام کتاب : کارگاه طراحی نقوش سنتی (۱) - ۳۵۹/۷۷

مؤلف : استاد منصور تام‌سن با همکاری دارا افشار قوچانی

اعضای کمیسیون تخصصی : ابراهیم آزاد، دارا افشار قوچانی، نصرالله تسلیمی، مزده کاظم، مریم کیان اصل،
بشری گل‌بخش و مجید نیکویی

ویراستار ادبی : حسین داوودی

آماده‌سازی و نظارت بر چاپ و توزیع : اداره کل نظارت بر نشر و توزیع مواد آموزشی

تهران : خیابان ایرانشهر شمالی - ساختمان شماره ۴ آموزش و پرورش (شهید موسوی)

تلفن : ۸۸۸۳۱۱۶۱-۹، دورنگار : ۸۸۳۰۹۲۶۶، کدپستی : ۱۵۸۴۷۴۷۳۵۹

وب‌سایت : www.chap.sch.ir

صفحه‌آرا : زهره بهشتی شیرازی

طرح زمینه جلد : منصور تام‌سن، اجرا : مریم کیوان

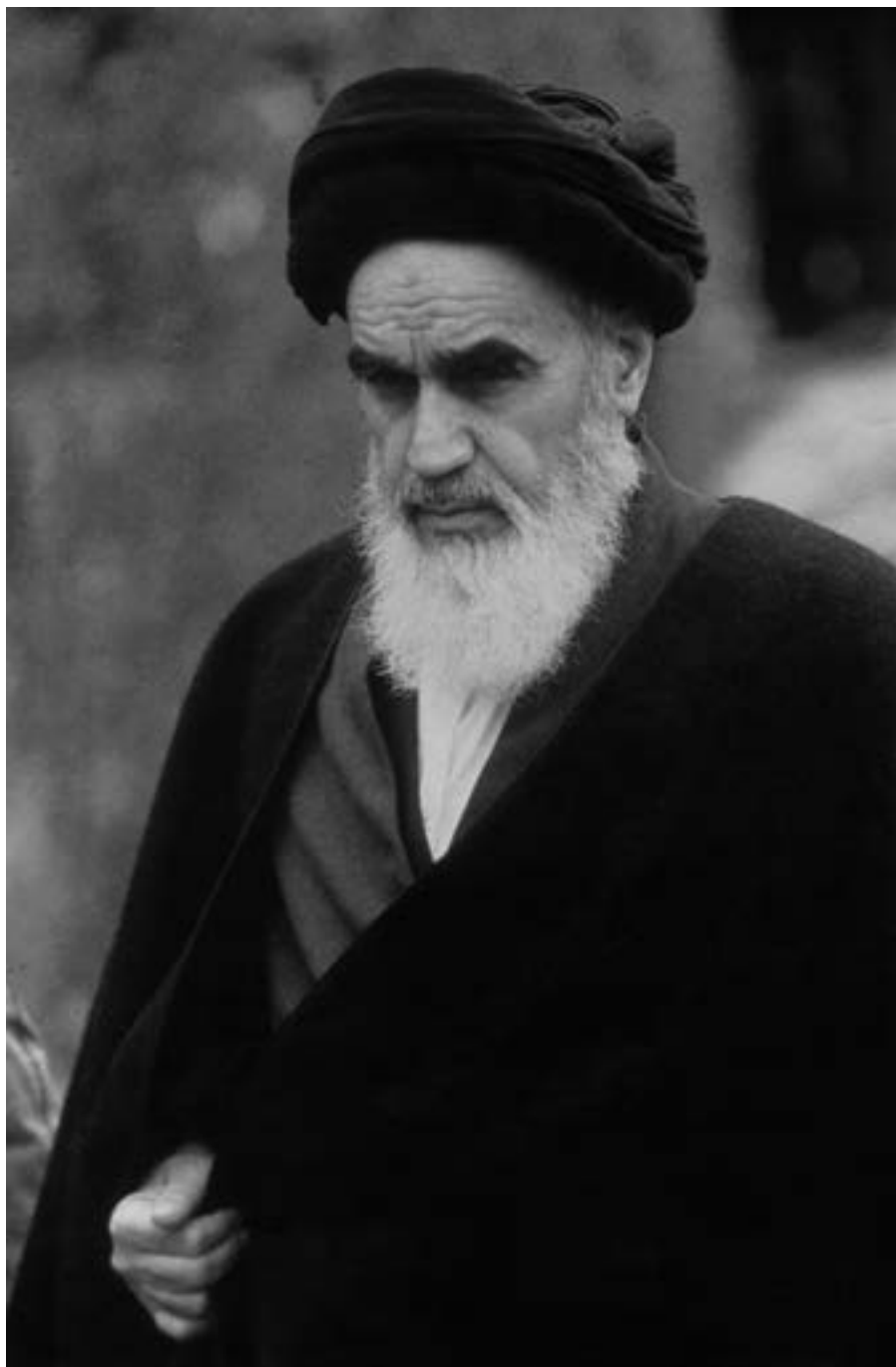
ناشر : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران - تهران - کیلومتر ۱۷ جاده مخصوص کرج - خیابان ۶۱ (دارو بخش)

تلفن : ۵ - ۴۴۹۸۵۱۶۱، دورنگار : ۴۴۹۸۵۱۶۰، صندوق پستی : ۱۳۹ - ۳۷۵۱۵

چاپخانه : شرکت چاپ و نشر کتاب‌های درسی ایران «سهامی خاص»

سال انتشار و نوبت چاپ : چاپ چهاردهم ۱۳۹۴

حق چاپ محفوظ است.

من در این جا به جوانان عزیز کشورمان، به این سرمایه‌ها و ذخیره‌های عظیم الهی و به این گل‌های معطر و نوشکفتهٔ جهان اسلام سفارش می‌کنم که قدر و قیمت لحظات شیرین زندگی خود را بدانید و خودتان را برای یک مبارزهٔ علمی و عملی بزرگ تا رسیدن به اهداف عالی انقلاب اسلامی آماده کنید.

امام خمینی (ره)

فهرست مطالب

۵۲	هجری قمری تاکنون)		مقدمه
	جدول ویژگی‌های طراحی نقوش سنتی در		
۵۳	دوره‌های مختلف	۱	فصل اول : کلیات
۵۴	خودآزمایی	۱	نقوش سنتی
		۲	تاریخچه
۵۵	فصل دوم : ختایی	۲	دوره پیش تاریخی
۵۵	اجزای ساختمان ختایی	۱۰	ویژگی‌های مهم طراحی نقوش دوره پیش تاریخی
۵۵	برگ	۱۰	دوره تاریخی
۵۵	طراحی برگ کوچک		هخامنشی
۵۶	غنچه	۱۵	ویژگی‌های مهم طراحی نقوش در تمدن هخامنشی
۵۶	ته‌غنچه	۱۵	اشکانی
۵۷	طراحی گل برگ	۱۶	ویژگی‌های مهم طراحی نقوش تمدن اشکانی
۵۷	تکمیل غنچه	۱۶	ساسانی
۵۷	انواع غنچه	۲۲	ویژگی‌های مهم طراحی نقوش تمدن ساسانی
۵۷	الف - غنچه گل پنج پر	۲۲	دوره اسلامی
۵۷	ب - غنچه گل عباسی		دوره اول (از ابتدا تا پایان سده هفتم
۵۷	غنچه گل پنج پر	۲۵	هجری قمری)
۵۷	انواع غنچه‌های گل پنج پر		ویژگی‌های مهم طراحی نقوش دوره اسلامی تا
۵۹	بند (ساقه)	۳۰	پایان سده هفتم هجری قمری
۵۹	طراحی بند		دوره دوم (از سده هفتم تا پایان سده نهم
۵۹	۱ - روش طراحی با پرگار	۳۰	هجری قمری)
۶۰	۲ - روش طراحی با استفاده از نخ و قرقره		ویژگی‌های مهم طراحی (نقوش سده هفتم تا پایان
۶۰	۳ - روش طراحی با دست (بدون استفاده از	۳۶	سده نهم هجری قمری)
۶۰	ابزار)		دوره سوم (سده دهم هجری تا نیمه سده
۶۱	اشکال بند	۳۶	دوازدهم هجری قمری)
۶۱	۱ - نمونه و روش طراحی بند افشان		ویژگی‌های مهم طراحی نقوش (سده دهم تا
۶۱	۲ - نمونه و روش طراحی بند گردان	۴۵	نیمه سده دوازدهم هجری قمری)
۶۱	۳ - نمونه و روش طراحی بند شکسته		دوره چهارم (از نیمه سده دوازدهم
۶۱	(هندسی)	۴۶	هجری قمری تاکنون)
۶۲	اجرای بند (ساقه)		ویژگی‌های مهم طراحی نقوش (از نیمه سده دوازدهم

ترکیب بندی و تعیین جای برگ بزرگ	۶۲	ساقه اصلی	۶۲
۷۷ بر روی بند	۶۲	ساقه انشعایی	۶۲
۸۰ گل عباسی بزرگ	۶۲	ساقه فرعی	۶۲
۸۲ روش و مراحل طراحی گل عباسی	۶۲	ترکیب برگ و غنچه با ساقه	۶۲
۸۳ ترکیب بندی گل عباسی بر روی بند	۶۲	مراحل ترکیب	۶۲
۸۴ گل عباسی افشان (باز شونده)	۶۲	۱- طراحی ساقه	۶۲
۸۵ روش و مراحل طراحی گل عباسی افشان		۲- تعیین محل و اندازه غنچه بر روی	
ترکیب بندی گل عباسی افشان با عناصر	۶۲	ساقه	
۸۶ دروس گذشته بر روی بند		۳- طراحی غنچه ها و برگ ها بر روی محل ها	
۸۷ برگ مو	۶۲	به تناسب محل و اندازه تعیین شده	
۸۸ روش و مراحل طراحی برگ مو	۶۳	۴- برگ های کنار ساقه	
۸۹ روش طراحی برگ مو پنج ترک		۵- پر کردن فضای میانی برگ ها و غنچه ها بر	
روش ترکیب بندی و رعایت تناسب برگ مو	۶۳	روی ساقه به کمک برگچه ها	
۹۱ با عناصر تزئینی دیگر بر روی بند		۶- تعیین محل و طراحی جوانه، برآمدگی ها و	
	۶۳	زواید بر روی ساقه	
	۶۴	رشد و تکثیر ساقه	
۹۳ فصل سوم : اسلیمی	۶۴	طراحی گل	
۹۳ ساختمان اسلیمی	۶۴	روش و مراحل طراحی گل پنج پر ساده	
۹۳ بند اسلیمی	۶۷	غنچه گل عباسی	
۹۳ سر اسلیمی	۶۷	روش و مراحل طراحی غنچه گل عباسی	
۹۴ روش طراحی سر اسلیمی		روش ترکیب بندی گل، برگ و غنچه بر روی ساقه	۶۹
توسازی (ساخت و ساز درون اجزای	۶۹	۱- اجرای بند	
اسلیمی)		۲- تعیین محل و رعایت تناسب اجزا بر روی	
۹۵		بند با توجه به حالت کلی ساقه	۶۹
۹۶ مراحل طراحی سر اسلیمی زایده دار		۳- ساخت و ساز اجزا بر روی بند	۷۰
۹۶ سر بند اسلیمی		گل های عباسی	۷۲
۹۶ انواع سر بند		روش طراحی گل پروانه ای	۷۲
الف- روش طراحی سر بند اسلیمی لوزی		انواع تزئینات گل پروانه ای	۷۳
۹۷ ب- روش طراحی سر بند مثلثی		طراحی و ترکیب بندی گل پروانه ای	
۹۸ ج- روش طراحی سر بند لاله ای		بر روی بند	۷۴
۱۰۰ د- روش طراحی سر بند صنوبری		طراحی برگ بزرگ	۷۵
۱۰۱ ترکیب بندی سر اسلیمی و سر بند بر روی بند		روش طراحی برگ بزرگ	۷۵
۱۰۲ ۱- سر بند در نقطه انشعاب			
۱۰۳ ۲- سر بند در نقطه تقارن و مبدأ			

۱۲۲	اقسام حاشیه	۱۰۴	۳- سربند در نقطهٔ مبدأ یا ریشه
۱۲۲	ساده } نقش‌دار }	۱۰۵	انواع اسلیمی
۱۲۲		۱۰۵	۱- طراحی اسلیمی ساده
۱۲۳	قرینه‌سازی	۱۰۶	۲- طراحی اسلیمی خرطومی
۱۲۳	الف - مبدأ وسط } ب - مبدأ کنار }	۱۰۷	روش‌های مختلف کاربرد اسلیمی خرطومی
۱۲۳		۱۰۷	۳- اسلیمی دهان اژدری
۱۲۳	الف - طرح $\frac{1}{1}$ } ب - طرح $\frac{1}{2}$ } ج - طرح $\frac{1}{4}$ }	۱۰۸	الف - دهان اژدری ساده
۱۲۳		۱۰۸	ب - دهان اژدری پیچک‌دار
۱۲۳		۱۰۹	۴- اسلیمی پیچک
۱۲۳	قرینه‌سازی دورانی	۱۱۰	روش طراحی اسلیمی پیچک
۱۲۳	اجزای حاشیه	۱۱۱	تمرین ۱
۱۲۳	برگردان	۱۱۲	تمرین ۲
۱۲۳	واگیره	۱۱۳	تمرین ۳
۱۲۸	گوشه	۱۱۵	ترکیب بندی
۱۲۸	گوشهٔ قرینهٔ انعکاسی		الف - اسلیمی دهان اژدری ساده با بند
۱۳۱	گوشهٔ قرینهٔ دورانی	۱۱۵	اسلیمی
۱۳۴	متن		ب - اسلیمی دهان اژدری پیچک‌دار با بند
۱۳۴	۱- تعریف لچک	۱۱۶	اسلیمی
۱۳۵	۲- ترنج و شمشه	۱۱۷	ج - ترکیب اسلیمی پیچک با بند ختایی
۱۳۶	۳- سر ترنج	۱۱۷	اسلیمی ماری
۱۳۷	۴- زمینه	۱۱۷	روش طراحی
۱۳۷	۱- تکرار	۱۱۸	انواع اسلیمی ماری
۱۳۷	۲- یک چهارم $\frac{1}{4}$		ترکیب بندی اسلیمی ماری متقارن با بند
۱۳۷	۳- یک دوم $\frac{1}{2}$	۱۱۹	ختایی
۱۳۷	۴- یک یکم $\frac{1}{1}$	۱۲۱	فصل چهارم : متن و حاشیه
۱۴۰	ملحقات	۱۲۱	اجرای طرح در زمینه
		۱۲۱	حاشیه
		۱۲۲	اشکال حاشیه

مقدمه

نقوش و اشکال طراحی شده از گذشته‌های دور، یکی از راه‌های بیان دریافت‌های ذوقی آدمی از جهان آفرینش بوده است. براساس آثار به‌دست آمده در غارها، ظروف و اشیای سفالین معلوم می‌شود که هنرمندان اولین تجربه‌ها را برای بیان خویشتن با نقش‌پردازی بر این آثار به دست آورده‌اند.

طبیعت و مظاهرش با خیال‌پردازی‌های آسان درباره آن، دست‌مایه الهام و طراحی نقوش بوده است و هم‌چنان ادامه دارد. با توجه به این‌که یکی از مظاهر فرهنگی کشورمان طرح‌ها و نقوش سنتی است، آگاهی از آن‌ها و آموزش صحیح چنین هنرهایی برای حفظ این میراث فرهنگی و هنری و انتقال آن به آیندگان اهمیت فراوان دارد. از این رو کتاب حاضر، با محتوایی مبتنی بر آموزش‌های سنتی در چهار فصل تدوین شده است.

فصل اول شامل تعاریف و تاریخچه نقوش سنتی است. هدف این فصل، آشنایی با تاریخچه پیدایش و نحوه شکل‌گیری، تحولات و تأثیرات متقابل فرهنگی دوره‌های مختلف در نقوش، از سده‌های گذشته تا امروز است و برای فعالیت‌های هنری و آگاهی شما هنرجویان، دارای اهمیت و ارزش فراوانی است. این فصل به سه دوره پیش‌تاریخی، تاریخی و اسلامی تقسیم شده است. طبقه‌بندی دوره اول یا پیش‌تاریخی براساس مناطق شکل‌گیری تمدن‌های کهن و اطلاعات باستان‌شناسی موجود، صورت پذیرفت. دوره تاریخی به سلسله‌ها یا حکومت‌های بزرگ، یک پارچه و مؤثر طبقه‌بندی شد. دوره سوم یا دوران اسلامی نیز براساس قله‌های شاخص تاریخی مرتبط با تحولات فرهنگی، اجتماعی یا قومی به چهار مقطع تقسیم شده است.

در فصل دوم، با طراحی نقوش ختایی و مراحل آموزش ساده آن آشنا می‌شوید و با اجرای تمرین‌های مرحله‌ای، طراحی یک ساقه کامل مرکب از گل عباسی و پنج‌پر و انواع برگ‌های کوچک و بزرگ را می‌آموزید و اجرا می‌کنید.

در فصل سوم، با طراحی انواع اسلیمی از ساده تا پیچیده، آشنا می‌شوید و با تمرین‌های گام به گام، طراحی یک بند کامل با انواع اسلیمی و سریند را خواهید آموخت و اجرا خواهید کرد.

در فصل چهارم، با روش طراحی انواع حاشیه ساده و پیچیده آشنا می‌شوید و انواع روش‌های برگردان و قرینه‌سازی چند حاشیه را فرا می‌گیرید و به اجرا در می‌آورید. سپس اشکال داخل متن را خواهید شناخت و با طراحی و تقسیم‌بندی آن با طرح‌هایی از قبیل لیچک، ترنج و شمسه نیز آشنا خواهید شد. طراحی نقوش و شکل‌ها را با تمرین فرا خواهید گرفت و در پایان یک طرح کامل از حاشیه و متن را با ترکیب نقوش اسلیمی و ختایی اجرا و ارائه خواهید کرد.

شما هنرجویان عزیز با استفاده از تجارب گذشتگان و یادگیری صحیح و بهره‌مندی از خلاقیت خویش در پربار نمودن طرح‌های نقوش سنتی کشورمان سهم مهمی دارید و می‌توانید برای آیندگان میراثی گران‌بها از دستاوردهای خود به جای بگذارید.

هدف کلی

توانایی طراحی نقوش سنتی ایران